

OILAVIY ZO'RAVONLIKNING XALQARO MAYDONDAGI KO'RINISHI: KOMPRATIVISTIK TAHLIL

Norboyeva Dilnoza Ariziqul qizi

CHDPU magistr

Ilmiy rahbar: *professor G.G'affarova*

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilaviy zo'ravonlikning xalqaro miqyosdagi ko'rinishlari komprativistik asosida tahlil qilinadi. Turli mamlakatlarda qayd etilgan zo'ravonlik turlari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari hamda xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilayotgan kurash choralariga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, maqolada oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda xalqaro tajriba, huquqiy mexanizmlar va samarali profilaktik yondashuvlarning ahamiyati ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: zo'ravonlik, oilaviy zo'ravonlik, xalqaro maydon, komprativistik tahlil, gender tenglik, inson huquqlari, xalqaro tashkilotlar, huquqiy mexanizmlar, profilaktika, global muammo, ijtimoiy oqibatlar.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ: КОМПРОТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ

Норбоева Дилноза Аризыкул кызы

Магистр ЧДПУ

Научный руководитель: профессор Г. Гаффарова

Аннотация. В данной статье анализируются международные проявления домашнего насилия на основе компративистского подхода. Уделяется внимание видам насилия, зафиксированным в разных странах, их социально-экономическим последствиям и мерам, принимаемым международными организациями по борьбе с ним. В статье также показана важность международного опыта, правовых механизмов и эффективных превентивных подходов в борьбе с домашним насилием.

Ключевые слова: насилие, домашнее насилие, международная арена, компративистский анализ, гендерное равенство, права человека, международные организации, правовые механизмы, профилактика, глобальная проблема, социальные последствия.

INTERNATIONAL APPEARANCE OF DOMESTIC VIOLENCE: COMPRATIVISTIC ANALYSIS

Norboyeva Dilnoza Ariziqul qizi

Master of CSPU

Scientific supervisor: Professor G. Gaffarova

Annotation. This article analyzes the international manifestations of domestic violence on a comprativistic basis. Attention is paid to the types of violence recorded in different countries, their socio-economic consequences, and measures taken by international organizations to combat them. The article also shows the importance of international experience, legal mechanisms, and effective preventive approaches in combating domestic violence.

Keywords: violence, domestic violence, international arena, comprativist analysis, gender equality, human rights, international organizations, legal mechanisms, prevention, global problem, social consequences.

KIRISH

Bugungi kunda jahonda oilaviy zo‘ravonlikning xalqaro ko‘rinishi muammoning universalligi bilan tavsiflanadi, ammo namoyon bo‘lish chastotasi va shakllari mamlakatlarning madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy omillariga qarab o‘zgaradi. Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, bu global hodisa bo‘lib, dunyodagi deyarli har uchinchi ayol yaqin sheriklari yoki oila a‘zolari tomonidan zo‘ravonlikka duchor bo‘ladi, bu BMT ma’lumotlari bilan tasdiqlangan.

Oiladagi zo‘ravonlik holati O‘zbekistonda ham, butun dunyoda ham keng tarqalgan bo‘lib, u jamiyat uchun ijtimoiy xavflilikning yuqori darajasi, shuningdek, tarqalishning sezilarli miqyosi bilan tavsiflanadi. Shu bois oiladagi zo‘ravonlikka qarshi kurashish, shuningdek, oilaviy munosabatlarda zo‘ravonlik qurbonlarining huquqlarini himoya qilish masalalari dunyo mamlakatlari uchun nihoyatda dolzarbdir. Bizning mamlakatda olib borilayotgan islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri ham aynan zo‘rovonlik, oiladagi zo‘rovonlik, bolalarga nisbatan zo‘rovonlik kabi masalalariga qaratilgan. Uning natijasi sifatida, O‘zbekiston nihoyat Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyoda Gruziya, Qirg‘iziston, Moldova va Ukrainadan keyin oiladagi zo‘ravonlikni qonunga alohida jinoyat sifatida kiritgan beshinchi davlatga aylanganini ta’kidlash mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI.

«Zoʻravonlik» tushunchasini nafaqat huquqiy hodisa, balki ijtimoiy hodisa sifatida aniqlash nafaqat qiyin, balki imkonsizdir. Bu biz har kuni duch keladigan narsalarning aksariyati zoʻravonlik bilan bogʻliqligi bilan izohlanadi, biz buni oddiy hodisa sifatida qabul qilamiz. Ammo bundan ham qoʻrqinchlisi shundaki, zoʻravonlik xulq-atvor normasiga aylangan. Bunday «normal» hodisalarga irqchilik, bolalarni jismoniy jazolash, ayollarning jinsiy va jismoniy zoʻravonligi kiradi [1]. Berilgan misollar tarkibiy (ijtimoiy zoʻravonlik) va individual zoʻravonlik (shaxsning xatti-harakati va harakatlari) mavjudligini koʻrsatadi.

Huquqni qoʻllash amaliyotida ham, maxsus adabiyotlarda ham «zoʻravonlik» tushunchasi haqida yagona tushuncha mavjud emas. «Anna» zoʻravonlikning oldini olish milliy markazining taʼrifiga koʻra, «oilaviy zoʻravonlik - bu yaqinlariga nisbatan kuchga ega boʻlish va nazorat qilish uchun tez-tez takrorlanadigan jismoniy, jinsiy, ogʻzaki, psixologik va iqtisodiy zoʻravonlik va bosimning sikli» [2].

MUHOKAMA VA NATIJA

Oilaviy (maishiy) zoʻravonlikning oʻziga xos xususiyatlari uning tizimlilik, subyektlari oʻrtasidagi aloqalarning oʻziga xos xususiyatlari, ayollar va bolalarga qaratilganligidir.

Oilaviy zoʻravonlikning tizimli tabiati uning asosiy fundamental belgilaridan biridir. Tizimlilik shuni anglatadiki, oiladagi zoʻravonlik baxtsiz hodisa emas, balki zoʻravonlikning koʻp turlari (jismoniy, jinsiy, psixologik va iqtisodiy) takrorlanadigan hodisalarni ifodalaydi. Bunday holda, zoʻravonlik bir turdagi boʻlishi mumkin yoki turli xil kombinatsiyalarda uning bir nechta turlarining kombinatsiyasini ifodalashi mumkin [3].

Mojaroning markazida, qoida tariqasida, muayyan muammo, maʼlum bir manfaatlar toʻqnashuvi mavjud boʻlib, uni koʻpincha oʻzaro yon berish va muzokaralar yoʻli bilan hal qilish mumkin. Oiladagi zoʻravonlikning «surunkali» holatida tajovuzning sababi qandaydir muammoli vaziyat emas, balki faqat bitta tomonning manfaatlari - huquqbuzarning asosiy maqsadi boʻlib, uning asosiy maqsadi boshqa oila aʼzolarining xatti-harakatlari va his-tuygʻularini nazorat qilish va boshqarishdir.

Oxir oqibat, bunday zoʻravonlikdan jabrlangan tomon jismoniy, psixologik, jinsiy, ijtimoiy yoki iqtisodiy xarakterdagi jarohat yoki zarar koʻrishi mumkin.

Ozərbayjonda zoʻravonlikka qarshi kurash uch yoʻnalishda: qonunchilik, axborot-maʼrifiy va institutsional yoʻnalishda rivojlanmoqda. 1995 yilda Ozarbayjon BMTning ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish toʻgʻrisidagi konvensiyasiga qoʻshildi. 2006-yilda Respublikada “Gender tengligini

ta'minlash to'g'risida", 2010-yilda "Oilaviy zo'ravonlikning profilaktikasi to'g'risida"gi qonunlar qabul qilindi.

Ushbu hujjatda yaqin qarindoshlar, shuningdek, sobiq yoki hozir birga yashagan shaxslar tomonidan sodir etilgan maishiy (oilaviy) zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha ko'riladigan chora-tadbirlar kompleksi nazarda tutilgan.

Qonunga muvofiq, davlat oiladagi zo'ravonlikning salbiy ijtimoiy oqibatlarini bartaraf etish, jabrlanganlarni himoya qilishni tashkil etish, ularga huquqiy va boshqa yordam ko'rsatish, oiladagi zo'ravonlikka olib keladigan holatlarni bartaraf etishga majburdir. Ushbu qonun asosida Ozarbayjonda ayollar huquqlarini himoya qilish tizimiga jabrlanganlarga himoya buyrug'i berish amaliyoti joriy etilgan. Ushbu huquqiy hujjat shaxsning oilaviy munosabatlar sohasidagi mumkin bo'lgan zo'ravonlik harakatlarining oldini olish, shuningdek jabrlanuvchiga yordam ko'rsatish uchun qo'llaniladigan cheklovlar to'g'risidagi akt sifatida qo'llaniladi.

Ko'rib turganimizdek, order asosida jabrlanuvchiga reabilitatsiya, huquqiy, psixologik yordam ko'rsatiladi, eng muhimi, zo'ravonlik sodir etgan shaxsning jabrlanuvchi bilan har qanday aloqada bo'lish imkoniyati cheklangan. Ushbu yangi mexanizm faol qo'llaniladi. Binobarin, ayollar huquqlarini himoya qilish va oiladagi zo'ravonlikka qarshi kurashish sohasida qonunchilik va institutsional darajada ko'p ishlar qilindi.

Natijada oiladagi zo'ravonlik holatlari kamaygan. Umumiy jinoyatlar statistikasida ayollarga nisbatan sodir etilgan jinoyatlar soni 2011 yildagi 4280 ta holatdan 2014 yilda 1803 taga kamaydi [4].

Ozarbayjonning 1995-yilda BMTning "Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risida"gi konvensiyasiga qo'shilishi munosabati bilan Oila, ayollar va bolalar masalalari bo'yicha davlat qo'mitasi har to'rt yilda bir marta BMTga gender tengligini ta'minlash sohasida respublikada amalga oshirilgan ishlar to'g'risida hisobot taqdim etadi. Hisobotlarda gender muammosining turli qismlariga taalluqli amalga oshirilgan loyihalar haqida ma'lumot berilgan.

2014-yilda oila institutini mustahkamlash va maishiy zo'ravonlikka qarshi kurashish maqsadida Ozarbayjon Respublikasi Diniy tashkilotlar bilan ishlash davlat qo'mitasi va Oila, ayollar va bolalar davlat qo'mitasi o'rtasida ayollar va bolalar huquqlarini himoya qilish, yoshlarni milliy, ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash sohasida hamkorlikda ma'rifiy ishlar bo'yicha chora-tadbirlar rejasi kelishib olindi [5].

Oilaviy zo‘ravonlik sodir etgan shaxslarni profilaktika maqsadida ro‘yxatga olish va bunday shaxslar bilan profilaktik tarbiyaviy ishlarni olib borish qoidalari” tasdiqlandi.

Mazkur hujjatning asosiy maqsadi oiladagi zo‘ravonlikning oldini olish, oilada normal munosabatlarni shakllantirish, oilaviy zo‘ravonlikning salbiy huquqiy, tibbiy va ijtimoiy oqibatlarini bartaraf etishdan iborat. Qoidalarga muvofiq, bu ish mahalliy ijro hokimiyati organlari tomonidan amalga oshirilishi kerak. 2014-yil 1-avgustda Ayollarga nisbatan zo‘ravonlik va oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurash to‘g‘risidagi Istanbul konvensiyasi kuchga kirdi.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, barqaror va puxta o‘ylangan davlat mablag‘larisiz, muammoni chuqur bilmasdan, ishonchli statistik ma’lumotlarsiz va barcha qonunlar va zo‘ravonlikning oldini olish va yordamni tashkil etish, aybdorlarni jazolash bo‘yicha chora-tadbirlar ijrosi ustidan qat’iy nazoratni amalga oshirmasdan turib, shaxsning zo‘ravonlikning barcha shakllaridan ozod bo‘lish huquqiga rioya qilish muammosini hal qilishda sezilarli o‘zgarishlarga erishib bo‘lmaydi. Bu faoliyat davlatning doimiy qo‘llab-quvvatlashiga asoslanishi, butun jamiyatni birlashtirishi kerak.

Xususan, ayollar savdosi, oiladagi zo‘ravonlik, ayollarni ish bilan ta’minlash kabi masalalarga alohida e’tibor qaratilmoqda [6].

Mavjud ma’lumotlarga ko‘ra, G‘arbiy Yevropada har kuni 12 ga yaqin ayol jinsiy zo‘ravonlikdan vafot etadi. 2013-yildagi statistik ma’lumotlarga ko‘ra, Ispaniyada 54, Fransiya 121, Portugaliya 37, Italiya 134 ayol oiladagi zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan.

Turkiya ommaviy axborot vositalari to‘plagan ma’lumotlarga ko‘ra, 2013-yilda mamlakatda 214 nafarga yaqin ayol erkaklar qo‘lidan, asosan, oiladagi zo‘ravonlik oqibatida halok bo‘lgan. Bu himoya so‘rab bir necha marta murojaat qilganiga qaramay

Birlashgan Millatlar Tashkilotining yaqinda o‘tkazilgan tadqiqotida ta’kidlanganidek, G‘arbiy Yevropada o‘limga olib keladigan oiladagi zo‘ravonlik barcha qasddan odam o‘ldirishlarning 28,0 foizini tashkil qiladi. Ayollar erkaklarnikiga qaraganda qotillik qurboni bo‘lish ehtimoli ko‘proq. Oiladagi zo‘ravonlik ayollarning 55,0 foizi va erkaklarning atigi 18,0 foizi qotillikka sabab bo‘lmoqda. Raqamlar mamlakatdan mamlakatga farq qilsa-da, bu hodisa barcha Yevropa mamlakatlarida mavjud.

Agar uydagi zo‘ravonlikni o‘lim holatlarisiz ko‘rib chiqsak, bu raqamlar ham dahshatli. Misol uchun, Ukrainada 2013 yilda 160 ming oiladagi zo‘ravonlik holatlari

qayd etilgan bo'lib, ayollarning 68,0 foizi oiladagi zo'ravonlikdan aziyat chekmoqda. 2012 yilda Irlandiyada 15 000 ga yaqin oilaviy zo'ravonlik holatlari qayd etilgan [7].

Mutaxassislarning ta'kidlashicha, Rossiyada oilaviy zo'ravonlik bo'yicha statistik ma'lumotlar kam va ularga kirish qiyin va ko'pincha umuman yo'q. Rossiya Ichki ishlar vazirligining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, zo'ravonlik deyarli har to'rtinchi oilada sodir bo'ladi; maishiy motivlar qasddan qotilliklarning uchdan ikki qismini tashkil qiladi; har yili 14 mingga yaqin ayol erlari yoki boshqa qarindoshlari qo'lidan vafot etadi; barcha og'ir zo'ravonlik jinoyatlarining 40,0% gacha oilalarda sodir etiladi [8].

Ozarbayjon Respublikasi Ichki ishlar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2012-yilning birinchi yarmida mamlakatda 12 ming jinoyat yoki har 100 ming aholiga 130 jinoyat to'g'ri kelgan. Ushbu jinoyatlarning 89,0 foizi o'ta og'ir jinoyatlar toifasiga kiradi. Shaxsga qarshi 4008 ta, iqtisodiy sohada 3899 ta, jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi 3500 ta jinoyat sodir etilgan. Xorijiy fuqarolar tomonidan 105 ta jinoyat sodir etilgan bo'lib, ulardan 28 tasi MDHga a'zo davlatlar fuqarolari, 50 tasi xorijiy fuqarolarga nisbatan sodir etilgan. Aniqlangan 9089 nafar huquqbuzarning 75,1 foizi jinoiy javobgarlikka tortilgan. Huquqbuzarlarning 80,8 foizi mehnatga layoqatli yoshiga qaramay, biror joyda ishlamagan va o'qimagan. Jinoyatlarning 10,3 foizi avval jinoyat sodir etgan shaxslar tomonidan sodir etilgan. Jinoyatlarning 4,2 foizi mast holda, 10,4 foizi ayollar tomonidan sodir etilgan.

Xuddi shu davrda respublikada maishiy zo'ravonlik bilan bog'liq 773 ta jinoyat sodir etilgan.

Oilaviy zo'ravonlik 790 nafar ayolga nisbatan sodir etilgan bo'lib, ulardan 3 nafari 18 yoshga to'lmagan, 4 nafari homilador bo'lgan. Ushbu jinoyatlarning 10,2 foizini avval jinoyat sodir etgan shaxslar, 11,3 foizini mast holatda sodir etgan shaxslar tashkil etadi. Jinoyatlarning 73,9 foizini kaltaklash, 22,4 foizini og'ir yoki uncha og'ir bo'lmagan shikast yetkazish, 0,5 foizini qasddan odam o'ldirish, 3,2 foizini boshqa jinoyatlar tashkil etadi [9].

Ijtimoiy bag'rikenglik va oilaviy zo'ravonlik uchun qonuniy jazolar turli mamlakatlarda farq qiladi. Deyarli barcha G'arb mamlakatlarida, shuningdek, sobiq SSSRning ko'plab mamlakatlarida oiladagi zo'ravonlik alohida jinoyat sifatida tan olingan.

Oilaviy kriminologiyaning nazariy asoslari haqida D.A. SHestakov Rossiyada «Oiladagi zo'ravonlikning oldini olish to'g'risida» gi birinchi qonun loyihasini taklif qildi [10], uning qonunchiligida jinoyat sodir etgan shaxs va jabrlanuvchi o'rtasidagi

oilaviy va boshqa munosabatlarning tabiatini statistik hisobga olish qoidalarini Gruziya, Qirg'iziston Respublikasi va Ukrainaning tegishli qonunlariga kiritilgan.

SSSRda oilaviy kriminologiyaga oid birinchi ilmiy maqola birinchi marta 1976 yilda nashr etilgan [11]. Bu mamlakatda oilaviy munosabatlar institutini kriminologik tushunishning boshlanishi edi. Bu ishga qadar oila ichidagi jinoyatlar hali maishiy jinoyatlar deb ataladigan keng doiradan ajratilmagan edi.

Qozog'iston Respublikasining 2009-yil 4-dekabrdagi "Maishiy zo'ravonlikning oldini olish to'g'risida"gi qonunida oilaviy zo'ravonlik bir shaxsning boshqa (boshqalar)ga nisbatan oilaviy-maishiy munosabatlar sohasidagi qasddan noqonuniy harakati (harakati yoki harakatsizligi), jismoniy va (yoki) ruhiy azob-uqubat yetkazish tahdidini keltirib chiqaradigan yoki o'z ichiga olgan qasddan qonunga xilof harakati (harakati yoki harakatsizligi) deb ta'riflanadi. BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasining 19-moddasiga muvofiq, jismoniy yoki ruhiy zo'ravonlik, haqorat yoki zo'ravonlik, beparvolik yoki beparvo munosabat, shafqatsizlik yoki ekspluatatsiya, shu jumladan jinsiy zo'ravonlikning barcha shakllari zo'ravonlik hisoblanadi [12].

I.D Gorshkova va I.I. Shuryginaning so'zlariga ko'ra, Rossiya Federatsiyasidagi respondentlarning 56,0 foizi jismoniy zo'ravonlik tahdidiga duchor bo'lgan yoki kamida bir marta erlari tomonidan zo'ravonlik qurboni bo'lgan. Ularning 50,0 foizi erlari tomonidan kamida bir marta jismoniy zo'ravonlikka duchor bo'lganlar va 3,0 foizi erlari ularni oyiga bir marta yoki undan ko'p kaltaklaganliklarini bildirishgan. Ayollarning 23,0 foizi erlari tomonidan majburiy jinsiy aloqa yoki jinsiy zo'ravonlikka duchor bo'lgan.

Ayollarning deyarli 80,0 foizi erlari tomonidan kamida bir marta psixologik zo'ravonlik holatlari, jumladan, haqorat qilish, tanqid qilish, muayyan faoliyatni taqiqlash, turli nazorat yoki tahdidlar holatlarini qayd etgan [13].

1970-yillarda amerikalik tadqiqotchi L.Uoker oiladagi zo'ravonlikning siklik tabiati haqidagi nazariyani taqdim etdi, bu nazariya hozirda hamma tomonidan qabul qilingan.

Ushbu kontsepsiyaga ko'ra, oiladagi zo'ravonlik - bu to'rt bosqichni o'z ichiga olgan chastotasi ortib boruvchi takrorlanuvchi harakatlar sikli: 1) kuchayib borayotgan keskinlik; 2) zo'ravonlik hodisasi; 3) yarashtirish; 4) munosabatlardagi sokin davr [14]. Ushbu sikl vaqti-vaqti bilan turli vaqt oralig'ida takrorlanadi, jismoniy zarar etkazish yoki qotillik bilan yakunlanadi.

Yevropa Kengashining 2006 yilgi baholashi shuni ko'rsatdiki, Evropa mamlakatlaridagi ayollarning 20 va 25,0 foizi hayotida kamida bir marta jismoniy

zo'ravonlikka duchor bo'lgan va 10,0 foizdan ortig'i jinsiy zo'ravonlikni boshdan kechirgan. Taxminan 45,0% ayollar zo'ravonlikning qandaydir shaklini boshdan kechirgan; ayollarga nisbatan zo'ravonlikning aksariyati erkaklar tomonidan o'zlarining bevosita ijtimoiy muhitida, ko'pincha sheriklar yoki sobiq hamkorlar tomonidan sodir etilgan; 16 yoshdan oshgan barcha ayollarning 12 va 15,0 foizi oiladagi zo'ravonlikni boshdan kechirgan munosabatlarda bo'lgan.

Amerika Qo'shma Shtatlari va Kanadada erkaklar va ayollar o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar, sud ma'lumotlar bazasi va politsiya hisobotlariga asoslangan statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, oiladagi zo'ravonlik holatlarining 90-96,0 foizida ayollar tajovuz qurboni bo'lishadi [15].

Xotinga nisbatan qo'llaniladigan zo'ravonlik qanchalik kuchli bo'lsa, ota bolaga shunchalik shafqatsiz munosabatda bo'ladi [16]. Oilaviy zo'ravonlik qurbonlari uchun Amerika boshpanalaridan birida o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, oilaviy zo'ravonlik holatida yashovchi bolalarning 70,0 foizi ham otasi (o'gay otasi) tomonidan tajovuzkor harakatlar qurboni bo'lgan. Shu bilan birga, ularning taxminan yarmi jismoniy yoki jinsiy zo'ravonlik qurboniga aylandi; Ushbu bolalarning 5,0% bunday zo'ravonlik harakatlari natijasida kasalxonaga yotqizilgan [17].

Avstraliyalik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, taxminan har uchinchi bola onasi ularni kaltaklashiga to'sqinlik qilmoqchi bo'lganida otasi tomonidan kaltaklanadi [18]. Shu bilan birga, qizlar o'g'il bolalarga qaraganda otalarining tajovuzkor xatti-harakatlari qurboniga aylanish ehtimoli ko'proq. Shuningdek, zo'ravon ota boshliq oilalar qizlari uchun u tomonidan jinsiy zo'ravonlikka duchor bo'lish xavfi zo'ravonlik bo'lmagan oilalardagi tengdoshlariga qaraganda deyarli etti baravar yuqori.

BMT ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda 106 ta davlat maktablarda jismoniy jazolashni taqiqlamaydi, 147 davlat muqobil bolalar parvarishi muassasalarida buni taqiqlamaydi va faqat 16 davlat hatto oilalarda ham jismoniy jazolashni taqiqlaydi. Shu bilan birga, aksariyat mamlakatlar uchun xos bo'lgan oiladagi zo'ravonlik statistikasi muammosini alohida ta'kidlash kerak.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqtisodiy va ijtimoiy masalalar departamentining Statistika bo'limi hisobotida ta'kidlanganidek, aksariyat mamlakatlarda haligacha ayollarga nisbatan zo'ravonlik bo'yicha statistik ma'lumotlarni ishlab chiqishning o'rnatilgan tizimi mavjud emas. Hozirgi vaqtda ushbu muammo bo'yicha rasmiy ma'lumotlar xalqaro miqyosda to'planmaydi, bu esa ko'rib chiqilayotgan hodisalarga qarshi kurashish dasturlarini ishlab chiqish va ularni amalga oshirish jarayonini kuzatishni qiyinlashtiradi [19].

Xorijiy mamlakatlar oiladagi zo‘ravonlik bilan bog‘liq muammolarni hal qilishga harakat qilmoqda, ammo ularning harakatlarini cheklovchi omil ham mavjud, bu oila ishlariga davlat aralashuvi chegaralarining mavjudligi bilan bog‘liq. Shu sababli, oiladagi zo‘ravonlikning oldini olish, shuningdek, zo‘ravonlik qurbonlari huquqlarini himoya qilish sohasidagi aniq harakatlar munozarali masalalar bo‘lib, davlatlarning global va milliy huquq tizimlari darajasida faol muhokama qilinmoqda va ishlab chiqilmoqda.

Jahon amaliyotida oiladagi zo‘ravonlik qurbonlarini himoya qilish choralari ancha rivojlangan bo‘lib, ko‘pincha buning uchun ehtiyot chorasi qo‘llaniladi, uning maqsadi keyingi zo‘ravonlik va tajovuzkor xatti-harakatlarning oldini olish uchun jabrlanuvchi va tajovuzkorni ajratishdir. Bir qator mamlakatlarda juda ko‘p odamlar, shu jumladan yaqin munosabatlarda bo‘lgan odamlar himoyalangan. Ko‘pgina mamlakatlarda ichki ishlar organlari faoliyati va ehtiyot chorasi ijrosini nazorat qilishdan tashqari, oilaviy zo‘ravonlik qurboniga boshpana, yashash, ishlash, farzand tarbiyalash, psixologik va huquqiy yordam ko‘rsatish imkoniyatini beruvchi ixtisoslashtirilgan markazlar orqali har tomonlama qo‘llab-quvvatlanadi. Bir qator mamlakatlarda ehtiyot chorasi buzilgan taqdirda jinoiy javobgarlikka tortish nazarda tutilgan. Ba’zi mamlakatlarda taqiqning mavjudligi politsiyaga tajovuzkorni uydan chiqarib yuborish huquqini beradi.

O‘zbekiston Respublikasida ham oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurashish bo‘yicha huquqiy asoslar yaratilgan. Xususan, 2019 yilda «Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida»gi qonun, 2023 yil 11 sentabrda qabul qilingan “O‘zbekiston-2030 strategiyasi”da ham jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zo‘ravonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, xotin-qizlarni huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta’minlash ustuvor vazifalar sifatida qo‘yilgan.

Ayollarni zo‘ravonlik va tazyiqdan himoya qilish maqsadida, jabrlanuvchiga ichki ishlar organi tomonidan himoya orderi rasmiylashtirib beriladi. Tazyiq o‘tkazgan va zo‘ravonlik sodir etgan yoxud ularni sodir etishga moyil bo‘lgan shaxsga himoya orderining nusxasi beriladi. Himoya orderi 30 kun muddatgacha beriladi va ushbu order berilgan kundan boshlab, kuchga kiradi.

XULOSA.

Oilaviy zo‘ravonlikning boshqa tajovuzkor xatti-harakatlardan ikkinchi asosiy farqi zo‘ravonlik harakatlarining obyekti va subyekti o‘rtasidagi munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatidir. Boshqa zo‘ravonlik jinoyatlaridan farqli o‘laroq, oiladagi zo‘ravonlik yaqin odamlar o‘rtasidagi munosabatlarda sodir bo‘ladi.

Oiladagi zo‘ravonlik har qanday darajadagi zo‘ravonlikdagi oila a‘zolariga jismoniy, ruhiy, jinsiy va iqtisodiy ta’sir ko‘rsatishdir. Agar bunday ta’sir jinoyatning, ya’ni jinoyat qonunida nazarda tutilgan qilmishning ijtimoiy xavfli darajasiga yetsa, u jinoiy javobgarlikka sabab bo‘lishi kerak.

Ko‘pgina mamlakatlarda haqorat va tahdid ko‘rinishidagi psixologik ta’sir bosqichida huquqni muhofaza qilish organlari va sud organlarining aralashuviga yo‘l qo‘yiladi.

Shaxsiy munosabatlar sohasida himoya choralarining tobora keng qo‘llanilishi, ular kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan jinoyatlarning oldini olishga, eng muhimi, jismoniy zaifligi tufayli zo‘ravonlikka qarshi tura olmaydigan shaxsni himoya qilishga xizmat qilishi bilan oqlanadi.

Milliy qonunchilik va xalqaro hujjatlarda bu muammo bolalar va ayollarga nisbatan oiladagi zo‘ravonlik bilan bog‘liq. «Zo‘ravonlik shakllari, o‘z navbatida, qotillik, jismoniy shikastlanish, qo‘rqitish, tahdid, haqorat, izolyatsiya, zo‘rlash, manipulyatsiya, bolalardan foydalanish, moliyaviy cheklovlar va «erkak imtiyozlari» ni tasdiqlashni o‘z ichiga olishi mumkin (masalan, muhim oilaviy qarorlarni yolg‘iz qabul qilish, barcha uy vazifalarini ayolning yelkasiga o‘tkazish kabi)» [20].

ADABIYOTLAR:

1. Криминология. Словарь-справочник. Составитель Х.-Ю. Кернер. Отв. ред А.И. Долгова. М.: Издательство НОРМА, 1998.
2. Ни закона, ни справедливости: насилие в отношении женщин в России. М.: Эслан, 2010.
3. Пискарева М., Синельников А. Анатомия насилия. Социальному работнику о проблеме домашнего насилия. М., 2001.
4. Сафаров Э. Охранный ордер для женщин. URL: <http://www.rg.ru/2014/01/28/prava-jen.html> (дата обращения: 01.11.2015).
5. Илькин И. В Азербайджане в борьбе против бытового насилия будет использоваться потенциал религиозных организаций. URL: <http://www.islamsng.com/aze/news/8422> (дата обращения: 01.11.2015).
6. Шахмедова С. В Азербайджане будет рассмотрен проект закона о бытовом насилии. URL: <http://www.1news.az/society/20091106063103029.html> (дата обращения: 01.11.2015).
7. Муйжниец Н. URL: Борьба с насилием в отношении женщин должна стать главным приоритетом. http://www.liberta.dp.ua/?page_id=1407 (дата обращения: 01.11.2015).

8. Российский статистический ежегодник – 2009 год. Федеральная служба государственной статистики.
[URL: http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_13/IssWWW.exe/Stg/htm12/10-05.html](http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_13/IssWWW.exe/Stg/htm12/10-05.html)
(дата обращения: 01.11.2015).
9. В этом году в Азербайджане бытовому насилию подверглись 790 женщин. [URL: http://anspress.com/index.php?a=2&lng=ru&nid=165018](http://anspress.com/index.php?a=2&lng=ru&nid=165018) (дата обращения: 01.11.2015).
10. Шестаков Д.А. Семейная криминология. Семья – конфликт – преступление. СПб., Издательство Санкт-Петербургского университета, 1996.
11. Шестаков Д.А. Об одном из аспектов криминогенной ситуации // Вестник ЛГУ. 1976. № 11. С. 116–121.
12. В регионах Азербайджана чаще совершается насилие в отношении детей. URL: <http://baku.ws/46335-v-regionah-azerbaydzhana-chasche-sovershaetsya-nasilie-v-otnoshenii-detey.html> (дата обращения: 01.11.2015).
13. Горшкова И.Д., Шурыгина И.И. Насилие над жёнами в современных российских семьях. М., 2003.
14. Уолкер Л. Насилие над женщинами. Харпер энд Роу. 1985.
15. Добаш Р.Е. Женщины, насилие и социальные изменения. 1997.
16. Боукер Л., Арбител Л. Отношения между матерью и детьми, страдающими от семейного насилия. Ньюбери Парк, Калифорния, США, 1998.
17. Фелдер Р. Держись подальше от убийцы: руководство по борьбе с домашним насилием. Нью-Йорк: «Тачстаун». 1997.
18. Бланчард А., Браун Л. Я просто не могу остановить их. Жизнь австралийских детей в условиях домашнего насилия. Общественный Куртинский университет, 1992.
19. Защита прав человека. Сборник документов уполномоченного по правам человека в Российской Федерации, 2001–2003. М., 2003.
20. Домашнее насилие по законодательству зарубежных стран: ответственность и превенция / Отв. ред. Н.А. Голованова. М., 2011.